

لە شازدە مین ساڵێکی ژنی کەچی دوایی هونەرمەند ئازاد خانەقینی. . رازا شوان

هونەرمەندی شەگە و پەشمەرگەیی دلەر و تەکنەشەری شار و شاخ، جوانمەرگ (ئازاد و هەب عەبدولحەمان) ناسراو بە (ئازاد خانەقینی) لە ساڵی (١٩٥٨) دا، لە (گەنجی پاڵاو تەگەیی ئێڵوێند) لە شارێ جوان و فەشەنگەکی سەر (روباری ئێڵوێن) شاری شەهید (لە یلا قاسم) و شەهیدی فەرماندە لیوا (حوسین مەنسور) و بە دایان شەهیدی تر، لە خەزانەکی رەشەنبەر و تەکنەشەری خانەقین لە دایک بوو. خەزانەک تا سەر ئێسقان کورد و کوردستان پەرورن، کوردایەتی و خەشەوێستی بە کوردستان بوو بە گروپی خوەنیان، هەر لە منداڵییەوە جگەرگەشەکانیان بە رەحی کوردایەتی و هاوبەستەبوون بە کوردستان گەش و پەرورە کردوون، قوربانی و باجەکی قورسی ئێم هەڵوێست و رەبازەیان دایەو. سەرچەم ئێندامانی ئێم خەزانە، لە رەزگارەکی زەر ترسناک و سەخت و دژواردا، لە شاری خانەقینی قەڵای کوردایەتی و مەردایەتی، ببوون بە چەقی چاوی بە عەسی رەگەزپەرست و شەقەنست.

خوالەخەبوو مام (و هەب) ی باوکیان، کە سەرتەری سەندیکای کرێکارانی خانەقین بوو، کورد و کوردستان پەرورەکی کەم وێنەبوو. منداڵکانیشی بە رەبازەکی خەیی پەرورە کردوون. رەوانشاد مامەستا (جەبار) ی کوڵ گەورەیی ئێم خەزانە، ئێویش رەبەکی گەرنگی زەری هەبوو، لە پەرورە کردنی خوشک و براکانی بە هەستی کوردایەتی و کوردستان پەرورەری. وەکو مامەستایەکیش، چەندین نەوای کوردی لە شاری خانەقینی بووکی گەرمیان، بە هەمان رەباز و رەحیەت پەرورەیان کرد. لەو سەردەمەدا مامەستا جەبار ناوی هەندە لە براکانی و لە منداڵکانی خەیی، ناوی کوردی لەنان (ئازاد، بەرزان، هەقە، مەولەوی، گەران، دەرار، هەزار، ساکار). کەواتا ئازاد خانەقینی و خوشک و براکانی، هەر لە منداڵییەوە، ئێلف و بێ کوردایەتیان لە باوکیان و لە مامەستا جەباری برابیانەو فەرپوون.

لە ساڵی (١٩٦٤) دا، لە پەلی چواری لەی (وێژیی) بووم لە (ئامادەیی موسەڵمانە) لە کرکوک، لە رەیی بەرنامەیی یەکتەری ناسین

بە نام لە رادیۆی کوردی بەغدا، یەکێک لەو ناوانی خۆندرایەو، ناوی (فەتحوولە) و هەب عەبدولەحمەن) لە خانەقین، کە ئێوە کاتێک تەمەنی لە دەرچوارد و پانزە ساڵان بوو، کە دوو مەین براگەرێکی ئازاد خانەقینی، نامەیکم بە نارد، ئێوەیش و مامی دامەو. لەو رێژەو بووین بە هاوێ، بەکو بووین بە برای یەکتری و ئاشنایەتی و هاوچەکی خەزانیش زیاتر پێیوەندیمانی شیرینتر کرد. لە ساڵی (١٩٦٥) بە یەکەم جار، چووم بە شاری خانەقین بە مامی (فەتحوولە)ی هاوێم. ئێوە پێشوازییەکی گەرمی کە لە منیان کرد، هەمیشە لە یادم و لە یادی ناکەم. کە لە ساڵی (١٩٦٦) دا، لە (پێیمانگای ئامادەکردنی مامەستایان - باقوبە - دیال) وەرگیرام، جارێکیان لەگەڵ عەلی برام و دوو هاوێی هاوخواوەندکاری پێیمانگاکیان، لە باقوبەو، بە گەشتێک چووین بە خانەقین. سەرمان لە مامی (ئازاد خانەقینی) دا، زەر بە گەرمی پێشوازیان لەمان کرد و خوانی نیووێکیان بەمان ئامادەکرد. ئێوە ساڵە تەمەنی (ئازاد خانەقینی) هەشت ساڵ بوو، تەمەنی کاک (بەرزان خانەقینی) برا بچووکیشیان شەش ساڵ بوو. چوین لەسەر رووباری سیروان بە لای (بەردە کونەکی) کە شوێنەوارێکی جوگرافی ناسراو لە خانەقین. چەند وێنەیکمان لەوێدا گرت. زەر سوپاسی کاک (بەرزان و هەب) داکەم، کە دوو مانگ بەر لە ئێستایەک لەو وێنەکانی بێم ماسنچەرکەم نارد. ئێوەشم لە یاد ناچەت کە مام (و هەب) ی باوکیان، دوو جار بە دیاری جوانەو، وێکو سەر لە کوێی خەبەدات، بە سەردانیان هات بە پێیمانگاکیان لە باقوبە.

ئێوە کاتێک کە من ناسیانم، مامیان لە (گەگەکی کرێکاران) ی سەر بە پالوتگەکی وێند بوو. بەشی هەر زەری گەگەکیان کورد بوون. لە نەوان شاری خانەقین و گەگەکی کرێکاراندا، بازگەیک کونتر و پشکنینی پەلیسی لەبوو، بریتیون، لە چەند پەلیسەکی بەعسی، کە زەر رقیان لە کورد بوو. خەکی گەگەکی کرێکاران، بە لێرێکی درێژی سەر بە کەمپانیای پالوتگەکی وێند، بە ناو شاری خانەقین دێهاتن و دێگەکانیان. پەلیسەکانی ئێوە خاڵ، زەر جار هەر بە تەشەقەق و لەم و ئێزەتدان، خەکی ناو لە لێرێکیان دادەگرت و لێیان مە دەبوونەو، دووبارە فەرمانیان دەدا، دێی خەرا سواربنەو.

پور (مەکی)ی دایکی ئازاد خانەقینی، هەزاران درود بە گیانی پاک. وتی: "ئێوە کاتێک ئازاد و بەرزان تەمەنیان شەش و

چوار ساڻان بوون، ڪم لاءِ بازگهه پشڪين ڪم ڏاڍان ڊگرتين و ڊيانوت ڊي سوارين و، ٻه ٽن نقست هاوارم ڊڪرد، ٽازاد، ٻه رزان، ڊستانم ٻڌن ٻا سواڙي لاري ڪم ٽان بڪم. چونڪ ڊمزان ڪم ٽو پليس ٻه عسيان، ٻه گو لايوني ناوي ڪوردي زار قارس و گرڙ ڊبوون.

ٽازاد خان قيني قاناغ ڪاني خوندني سار تايي و ناو ندي ل خان قين تواو ڪرد، قوتا بخاني (ئامادي ڪشتوڪا) ل شارچڪي (خاس) ي سار ٻه ديال، تواو ڪرد.

ٽازاد به جگه ل رڇ ڪورداي تي ڪي، هر ل مندا ٻه و خوليا و هگري هونري رسي ڪوردي بوو. ڊنگه ڪي زالا و سداي ڪي شيرين و خشي هبوو. ل رڙي (١/ ٽايار/ ١٩٧١) دا، ل تمني (١٣) سايدا، ٻه يڪمجار، وڪ ٽندام ڪ ل ڪورسي سرود و گاراني، به شداري ل و ٽاهنگه ڊا ڪرد، ڪ ل لاي ڪمپاني پالاوتگه ٽوتي خان قين، به باني (رڙي ڪريڪاراني جيهان) و، سازڪرا.

ٽازاد خان قيني، ل ساي (١٩٧٩) دا، ل گه ڇند گنج ڪي هاو ڪورديدا، ل خان قين، تيپ ڪي هونرييان به ناوي (تيپي مسيقاي خان قين) و دام زراندا.

ٻه هي ڊرڪردن و ٻا وڪردن و ڪاسهه ڪي گاراني به زماني ڪوردي. ل لاي ڊزگاي ٽمني به عسي سارڪوتڪر و فاشيست و، توشي گرتن و وانان بوون و.

ٽازاد خان قيني، ل ساي (١٩٨٠) دا، ل گوندي (توڙ ٻه) پيو ندي به هزي پشم رگه ڪورديستان و ڪرد. بوو به ٽندامي (تيپي مسيقاي شهيد ڪارزان: ١٩٨١-١٩٩٠) ل و ل ر ڇيني سرود ٽو و ي و نيشتمان ني ڪان و، ر ڪي به رچاوي هبوو، ل جشداني خبات و ل بزواندي هستي نيشتماني و گياني به رگري ڪردن ل ڪورد و ڪورديستان. سرود ڪاني هاوشاني ڇڪي پشم رگه، ل سنگه ردا بوون.

ٽازاد به جگه ل ڪاري هونري، وڪو پشم شڪار ڪيش ل رادي ڊنگي ڪورديستان ڪاري ڪردو. ٽازاد ڪساي تيپ ڪي سگين و همن و لسرخ و هاو ڊست بوو. ل دواي راپ ٻه ڪي ساي (١٩٩١) دا، به رڊوام بوو ل خزم ٽڪردن ل ڪاري هونري و راگ يانندا. ڇندين ٽاهنگه سرود و گاراني پشم شڪ ڪرد. ل (ٽل فزيوني گلهي ڪورديستان) يش، ڊرڙي به ڪاري راگ يانندا. ل رسي سرود و گاراني و خزم ٽڪي زري هونر و ڪل پوري رسي ڪوردي ڪرد. پنج ماري ل م بواردا هين و ڪا و نابت. ٽو و رڙڪ ٽازاد خان قيني ناسيبت،

هه‌رگیز له یادی ناچیت.

ئه‌مانه ناوی به‌شکه له سرود و گه‌رانیه‌کانین (کرماشان کرماشان، که‌کی قه‌یوان، مه‌رزیه ئه‌ی نازنه‌نین، له باغان ئاه و نا‌نین ده‌، به‌ده‌یان گه‌رانی و سرودی تر).

خه‌زانه‌که‌یان، له شش برا (جه‌بار، فه‌تحوه‌ها، عه‌بدوه‌ها، خالید، ئازاد، به‌رزان) و په‌نج خوشک (نه‌به‌هه‌، مه‌یه‌م، زه‌کیه‌، ئامینه‌، فرمه‌سکه‌) په‌که‌هاتبوون. دایک و باوکی و په‌نج له براکان و خوشکه‌ گه‌وره‌که‌یان، که‌چی دوا‌ییان کردوو. هه‌زاران دروود به‌ گیانی باکیان. له براکان ته‌ها کاک (به‌رزان) یان ماوه‌، ته‌مه‌ندرته‌ژی به‌ ده‌خوازم.

کاک (به‌رزان) یش سرودچه‌ و گه‌رانبه‌ژکه‌کی به‌ توانا و ناسراوی کوردمانه‌، له که‌نا ته‌له‌فه‌یه‌نییه‌کاندا، چه‌ندین کلیپی گه‌رانی کوردیی خه‌شیان به‌ ته‌مارکردوو. به‌ شه‌وه‌زاری (که‌هه‌یه‌ی) گه‌رانی ده‌ته‌ت. شایه‌نی باسیشه‌ کاک به‌رزان له راپه‌یه‌نی ئازادکردنی شاری خان‌قه‌ین له (٢٠٠٣) دا، ره‌هه‌که‌ی قاره‌مانانه‌ی به‌رچاوی هه‌بوو.

سه‌رجه‌م ئه‌ندامانی ئه‌م خه‌زانه‌ کورده‌ ته‌که‌شه‌ره‌مان، به‌ باکان به‌ نه‌ه‌نی و به‌ ئاشکرا، گیانه‌به‌خشان له ره‌خستنه‌ نه‌ه‌نییه‌کانی ناو شاری خان‌قه‌ین و سه‌له‌مانیدا، کوردایه‌تی و خه‌باتیان ده‌کرد و په‌شم‌رگه‌ی نه‌ه‌نی بوون و ده‌زایه‌تی حیزبی به‌عه‌سی ره‌گه‌زیه‌رستیان ده‌کرد. خالیدی برایان که‌ په‌شم‌رگه‌ بوو، له سه‌ی (١٩٨٤) دا، له که‌مینه‌که‌دا له‌ناو شاری سه‌له‌مانیدا، له لایه‌ن هه‌وه‌هه‌گری و دایره‌ی ئه‌مه‌وه‌ شه‌هید کرا. (نووسه‌ر) من و دایکم و خه‌زانه‌که‌م، له که‌ره‌که‌وه‌ چووین به‌ پرسه‌ی مات ته‌مینه‌ شه‌هید خالید له خان‌قه‌ین. که‌ بنه‌ه‌نی له ما به‌وه‌ دایان نابوو.

له دوا‌ی شه‌هیدکردنی خالیده‌وه‌، له هه‌شتاکانی سه‌ده‌ی رابه‌ردوودا، له لایه‌ن دایره‌ی ئه‌من و به‌عه‌س له خان‌قه‌ین، فشاره‌کی زه‌ریان خسته‌ سه‌ره‌هه‌موو ئه‌ندامانی ئه‌م خه‌زانه‌ کورده‌مان و ناچاریان کردن، که‌ خان‌قه‌ینی زه‌دی باب و باپیرانیان به‌جیه‌هه‌ن. له شاری سه‌له‌مانی نیشته‌جه‌بوون. به‌هه‌مه‌شه‌ و راوانان و ده‌ربه‌ده‌ری، ته‌زقه‌که‌که‌ی په‌نه‌دان و زیاتر و سورت‌ربه‌وون له خه‌بات و ته‌که‌شان به‌ رزگاری کوردستان.

ژنه‌کی ناسیاومان هه‌بوو ناوی (دره‌خشان شه‌ریف)، ره‌حی ره‌وانی شاد به‌ت. ئه‌و به‌مانی گه‌هه‌یه‌وه‌، وته‌: "مه‌یه‌م خان‌قه‌ینی - خوشکی گه‌وره‌ی دووه‌می ئازاد خان‌قه‌ینی که‌ له ژیاندا‌یه‌ - تازه‌ها ته‌بووه‌ کارگه‌ی جگه‌ره‌ی سه‌له‌مانی، هه‌شته‌ به‌ باشی نه‌مانناسیوو له

ساٺي هـشتاڪاندا، نيوچـ مانگرتنـڪ لـ سلـمانـي لـ
 دڙي ستـمڪاريـڪاني رڙـمي بـعـس رويدا، رائيد تـها ڪـ
 ئـفسـرـڪي ستـمڪاري دايرـي ئـمـني سلـمانـي بوو. هاتـ ناو
 ڪارگـي جگـري سلـمانـي، بـ تووـيـيـو وـتي: ئـوـ بـ وا
 هاربوونـ؟ درـخشان خان وـتي: مـريـم خانـقـيني بـ زمانـڪي باشي
 عـريـبي وـتي: ئـوـ بـ تاوان برا، باوڪ و ڪـسوڪارمانـتان
 گرتوـ، هـيچ تاوانـڪيان نيـي ئـمـ ستـمـ بـ بـريان
 نادـن؟ رائيد تـها چاوـي زـقـو ڪرد و بـ مـريـمـمي وـت: من
 آنتـ؟ مـريـمـميش بـ ترس وـتي: انا بنت السليمانـي. ڪـ واي
 وـت هـموومان چـپـيـيـڪي درـڙمان بـي لـدا. رائيد تـهاش
 هـشـي ڪرد و بـ سـرشـيـيـو رـيشـت. لـو رـڙو مـريـم
 خانـقـيني بوو بـ خـشـويستي هـموومان" ئـو قـسـيـي درـخشان خان
 بـمي گـامـو.

ٺازاد خانـقـيني، رـشـبير و نوسـر و شاعـيريش بوو، چـند سرود و
 گـرانـيـڪي، لـ هـنـراوـي خـيـن. بـ زـريش بـ شـوـوـزاري
 (ڪـهـوـي) گـرانـي و سرودي دـچـي.

لـ ڪـپـلـي يـڪـم، لـ هـنـراوـي (نـواي بـستون) لـ نووسـيني
 ٺازاد خانـقـيني ڪـ بـ گـرانـي و ٺاوازيشـو، تـمـاري ڪردوـ،
 دـت:

ڪرماشان ڪرماشان، ئـي ديارـ خوش و ڪـساران
 قـيـلـي عاشقانـ بـستون و تـاق و سـان
 لـ وـهاران وـهاران خوشـشـ دـشت و ڪـساران
 بـهـشتـي سـر زـمينـ ئـيوان و قـسر و گـلان
 ٺازاد خانـقـيني لـ نـو غـم و ٺازار و چـوسانـوـي گـلـڪـيدا
 چاوـي هـهـنا، دـت:

من ڪو غـم بيم، لـ غـم بيم پـيدا
 غـم ناوڪـم بـي و غـم ناوم نـيا
 غـم چـيـي و پـم ئـي چارـ سـيا
 ئـراي غـم خواردن سـر گـورـ ڪردم
 رـوانشاد ٺازاد خانـقـيني شانـيـڪيشـي بـ ناوي (ئـرا ڪـي؟)
 نووسي و دـرهـنـرا.

لـ ٺامادـڪردنـي: تـها ٺاغاجان و دـرهـنـاني: جاسم و نـدي. ڪـ
 لـ رـڙاني (۲۷ – و – ۲۸ – و ۲۹ / ۲۰۱۳) لـ شاري خانـقـين نمايش
 ڪرا.

ٺازاد خانـقـيني لـ ساـي (۱۹۹۳) دا، لـگـ پـرلـمانـتار خاتوو
 (پـيمان عـزـدين) دا، هاوسـرگـيري ڪرد. دوو ڪچي جوانيان
 هـي، گـورـڪـيان هاوسـرگـيري ڪردوـ.

ئازاد خانەقینى، لى بىۋارى دىكى مەنكىردىنى مەژۋى رايونى ياندى (يەكەتە نىشتمانى كوردستان) دا، شوۋن پەنجە ديار، ئو مەژۋى لى ساھانى (۱۹۷۵-۱۹۹۱) لى چوارچەۋى پەرتوكەدا، بى ناۋى (مادەنا، مەژۋو و بىبلەگرافىيە رايونى ياندى يەكەتە نىشتمانى كوردستان) ى نوسى و بىۋاۋى كەردە.

ئازاد خانەقینى لى رەزى (۱/ ئايار ۲۰۰۶) لى تەمەنى (۴۸) ساھىدا، كەچى دۋاى كەرد، لى رەزى سەمەكى شايستەدا، لى گەنەستانى شەھىدان لى سەلمانى بى خاك سەپەرا.

بى داخەۋە مەزگ بۋارى نەدا، ئەگىنا ئازاد زەرى پەمابوۋ و زەرىشى لى خەياەدا بوۋ.

ئازاد خانەقینى، تەكەشەرىكى سىياسى سەرسەخت و پەشمەزگە و ھونەرمەندكى رەسەنى شەشگەۋو (كەم ژىا و كەم ژىا) زەرى كەرد و زەرى بەخشى، بىۋام زەرى كەمىان بى كەرد. ھىچ كاتەكەش چاۋى لى پەست و پايدە و پاداشت و رەگرتەن نەبوۋ.

ۋەك ئەمەك و رەزگرتەن و بىرەز رەگرتەنى رەسە و يادى ئازاد خانەقینى تەكەشەرى، بەشى پەيكەرسازى لى ناۋەندى چالاكى گەنەجەنى شارى خانەقەن - سەرى بى رەكخراۋى مەندەپەرىزى كوردستان - لى لايەن ھونەرمەندى پەيكەرساز (جەنگىز يازگى) يەۋە، بى يارمەتى چەند ھاۋەپەيكەرى، لى فەيەبەر گەسە، پەيكەرىكىان بى ئازاد خانەقەنى دروست كەرد، كە چۋار مەتر بىرەز. لى ئەۋەرىزى رەزى سەشەمەنى (۱۵/ ئاب ۲۰۲۰) لى گەنەپەنى (شەقامى سەرىكى خانەقەن) بى ئامادە بوۋنى ژمارەپەيكەرى زەرى لى نوسەران و ھونەرمەندان و كەسوكارى جوانەمەزگە و خەپەكى شارى خانەقەن و شەركەنى تر، لى لايەن بىنەمەكەپەيكەرى، پەردە لىسەرى پەيكەرىكەنى لاپەرا.

لى شازدەمەن سەشەزى يەدى كەچى دۋاى جوانەمەزگە رەۋانەشاد، ئازاد خانەقەنى، ھەزاران درود بى رەخى رەۋان و بى گەنى پەكى دەنەرىن. ھەزاران چەپەكە گەۋى گەش و رەنگەۋەنگە كوردستان بى سەرى مەزەرى پەرىزى دەنەرىن.

(*) بى نوۋسىنى ئەمە بابەتە، بىجەگە لىۋەكى لى نەزىكەۋە و دەمەكە تەكەۋەۋى و ئاشنا بوۋنەمان لى گەنە خانەۋادى ئازاد خانەقەنى دا ھەپە. تا رادەپەكەش سودم لىم سەچەۋانە ۋەرگرتەۋە:

۱- ئازاد خانەقەنى - خەلىل ئەبدۋەللا - سەيتى: خاك. مەژۋو: (۶/ ئايار ۲۰۱۷).

۲- ۋەتەپەك بى زەمانى رەبەبى بى ناۋى (الارث الثقيل) لى

نوسینی: خاتوو (ئامین و هاب) خوشکی ئازاد خان قینی - ک ل
فیسبووکدا بـاوی کرد تـو و.
۳- سایتی: بنک ی رونا کبیری گـلاو ژ. (۱۹ / ئاب / ۲۰۲۰).
۴- چـند زانیاری کیشم بـ تـل فـن. لـ هونـرمـند کای
(بـرزان و هاب) ی برای بچوکی ئازاد خان قینی یـو وـرگرت.

رزا شوان

نـرویج: ۲۵ / نیسان / ۲۰۲۲